

ЗОЗУЛЬКИ БУЗИНОВІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК БУЗИНОВИЙ)

Dactylorhiza sambucina (L.) Soó
(*Orchis sambucina* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський зникаючий вид на сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Атлантична і Центральна Європа, Середземномор'я. В Україні — в Карпатах та на Поліссі. Адм. регіони: Вл, Жт, Кв, Чн, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

В Україні відомо близько 100 місцезнаходжень. З них за останні 50 років втрачено понад 25, переважно у рівнинних регіонах. Більшість популяцій невеликі за площею, малочисельні. Лише в окремих регіонах Карпат (Сколівські Бескиди, Свидовець, Вулканічні Карпати) збереглися великі за розмірами популяції.

Причини зміни чисельності

Осушення та розорювання місцезростань, весняне випалювання дернини у рівнинній частині, надмірний випас та заліснення еко-топів у гірській частині.

Умови місцезростання

У рівнинній зоні росте переважно на справжніх післялісових заплавних та позазаплавних луках на дерново-підзолистих ґрунтах, що

мають кислу реакцію (угруповання союзу *Cynosurion cristati*). У Карпатах поширений до висоти 1200 м н.р.м., де приурочений до лучних угруповань на місці зведених букових і смерекових лісів (ас. *Festucetum rubrae*, союз *Nardion*). Виявлений також у складі угруповань союзу *Quercion robori-petraeae*, але загалом трапляється у досить широкому діапазоні рослинних угруповань. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–30 см заввишки, з циліндричними роздвоєними бульбами. Стебло порожнисте, улишене майже до суцвіття. Листки довгастоланцетні, тупі. Суцвіття колосоподібне, щільне, до 6 см завдовжки. Квітки жовті, з губою,

рідко засіяною пурпуровими цятками, або рожеві чи пурпурові, із слабким запахом бузини. Цвіте у квітні–травні, в гірських регіонах — у червні. Плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється на територіях Карпатського БЗ та Карпатського, «Вижницького», «Сколівські Бескиди», «Ужанського» НПП. Необхідно створити заказники, пам'ятки природи в місцях зростання виду, культивувати в ботанічних садах. Заборонено заготівлю рослин, порушення умов місцезростань, надмірний випас, заліснення лучних ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації:

Загальський, 2001; Каталог раритетного біорізноманіття..., 2002; Орлов, 2005; ЧКУ, 1996; Чорней, Буджак, Баканова, 1999; Чорней, Буджак, Термена та ін., 2001.

Автори: І.І. Чорней, В.І. Гончаренко, О.О. Орлов
Фото: Я.П. Дідух, І. Кваковська

ЗОЗУЛЬКИ ТРАНСИЛЬВАНСЬКІ (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ТРАНСИЛЬВАНСЬКИЙ)

Dactylorhiza transsilvanica (Schur) Aver. (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soó var. *transsilvanica* (Schur) P.Delforge; *Orchis transsilvanica* Schur)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

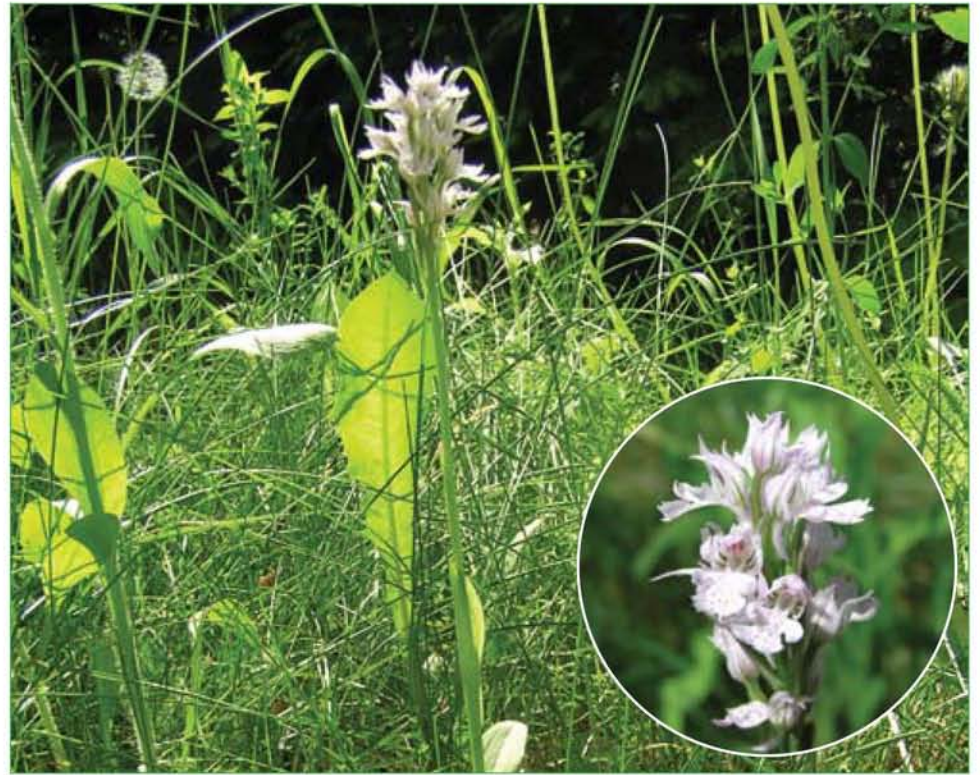
Наукове значення
Європейський вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Нині відомі локалітети з Румунії (Трансильванія), Словаччини (Турець), Чехії (Муравсько-Слезьські Бескиди) та Словенії. В Україні відоме лише з Бескидів. Згадки про виростання виду на Закарпатті не підтверджені, проте поширення в Українських Карпатах ніколи не було предметом детальних досліджень. Адм. регіон: Льв.

Чисельність та структура популяцій
Одна, підтверджена гербарним матеріалом, популяція (зх. околиці с. Гребенів, Сколівський р-н, Львівська обл.). Стан популяції та її параметри не досліджені.

Причини зміни чисельності
Осушення екотопів, надмірне випасання та викошування, а також зривання квітів для букетів.

Умови місцезростання
Росте на гірських вологих луках у верхньому (можливо також у нижньому) лісовому

поясах. Вид належить складу угруповань порядку *Molinietalia*, що приурочені до торф'янистих ґрунтів. Ценотична приуроченість детально не досліджена. Гігомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–60 см заввишки. Листків 6–10, відхилених. Суцвіття колосоподібне, яйцеподібно-цилідричне, густе й багатоквіткове, 3–10 см завдовжки, 3–4 см діаметром. Листки зелені, завжди без плям, перший — приземний довгасто-ланцетний. Квіти білосніжні, інколи блідо-рожеві або світло-жовті. Середня лопать губи довша за бічні або дорівнює їм. Цвіте у червні–липні, плодоносить у серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Оселище формально знаходиться на території НПП «Сколівські Бескиди» (господарська зона) й, фактично, охороною не забезпечене. Включений до Червоного списку Закарпаття. Необхідне детальне дослідження відомої популяції виду й пошуки інших можливих оселищ, а також проведення відповідних охоронних заходів у всіх місцях виростання виду. Важливим є запровадження культивування виду у ботанічних садах з метою штучного розширення існуючої популяції та репатріації рослин у місця, де вид раніше, ймовірно, траплявся. Заборонено збирання рослин, гербаризацію, порушення умов місцезростання, гідрологічного режиму.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, медоносне.

Основні джерела інформації
Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Собко, 1989; Klein, Deutsch, 2005.

Автор: Б.Г. Проць

Фото: М.М. Перегрим, М.Б. Гапоненко

ЗОЗУЛЬКИ ТРАУНШТЕЙНЕРА (ПАЛЬЧАТОКОРІННИК ТРАУНШТЕЙНЕРА)

Dactylorhiza traunsteineri (Saut. ex Rchb.) Soó
(*D. majalis* auct. non (Rchb.) P.F.Hunt et Sum-
merhayes, p.p., *D. russowii* auct. non (Klinge)
Holub, *Orchis traunsteineri* Saut. ex Rchb.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Європейський поліморфний аллотетрапло-
їдний ($2n = 80$) вид з групи *D. majalis* s.l. (по-
ходить від гібридизації *D. incarnata* s.l. × *D.*
fuchsii) на пд. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Скандинавія, Середня Європа, лісова зона
Сх. Європи та Зх. Сибіру. В Україні трап-
ляється окремими локалітетами в Закарпат-
ті, Розточчі, Поліссі, Лівобережному Лісосте-
пу. Адм. регіони: Жт, Кв, Чн, См, Лв, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Популяції ізольовані, нечисельні (25–50 осо-
бин), розташовані на значному віддаленні
одна від одної, але частіше рослини зроста-
ють поодиночі або невеликими групами. Стан
популяцій вивчений недостатньо. На Лівобережжі вид, ймовірно, зник.

Причини зміни чисельності

Осушення боліт, їх заліснення.

Умови місцезростання

Мохові мезо-оліготрофні болота, переваж-
но сфагнові, в угрупованнях кл. *Охусосо-*

Sphagnetea, заболочені луки, ділянки на
межі боліт і соснових та вільхових лісів. Мезо-
зюгірофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 20–
30 см заввишки. Бульби 2–3-лопатеві, з
довгими тонкими кінчиками. Стебло тон-
ке, часто звивисте. Листки вузьколінійні,
вздовж складені, спрямовані догори, в
кількості 3–4. Суцвіття колосоподібне, ма-
лоkwіткове, нещільне. Приквітки ланцетні,
майже дорівнюють квіткам. Квітки пурпу-
рові, губа оберненояйцеподібна, коротко-
трилопатева, середня її частка довша за
бічні і значно вужча. Цвіте у червні–серпні.
Плодоносить у серпні–вересні. Розмно-

жується насінням. Ступінь природного по-
новлення невідомий.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II СІТЕС. Охороняється
у Поліському та «Розточчя» ПЗ, заказниках
загальнодержавного значення «Городниця»
(Житомирська обл.), Волицький (Львівська
обл.), ландшафтному заказнику Верхобузькі
Болота (Львівська обл.). Контроль за станом
популяцій. Потребує додаткових досліджень
поширення виду, режимів заповідності та за-
казного. Заборонено заготівлю рослин, гер-
баризацію та порушення умов місцезростань,
осушення боліт.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Загальський, 2001; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Собко, 1989; ЧКУ, 1996.

Автор: В.В. Протопопова, С.Л. Мосякін
Фото: О.О. Кагало

КОРУЧКА ЕЛЬБСЬКА (К. ПІЗНЬОКВІТУЧА)

Epipactis albensis Nováková et Rydlo

Родина Зозулинцеві (Орхідні) — Orchidaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Європейський вид на пд.-сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Центральна Європа: Чехія, Німеччина (зх. межа ареалу), Польща (пн.-сх. межа), Зх. Словаччина. В Україні — на Закарпатті. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій

Вперше виявлено в 1997 р., зараз відомо дев'ять локалітетів: п'ять — у заплаві р. Боржава між с. Великі Береги, Шаланки та Квасово; три — у заплаві р. Латориця біля сс. Малі Гаївці та Чомонин, один — у заплаві р. Уж, у межах м. Ужгород). Локальні популяції від кількох до 100–200 особин, щільністю 1–3 особини на 100–150 м². Чисельніші популяції приурочені до старовікових (>120 років) деревостанів. Кількість особин у локалітеті може значно змінюватися залежно від вегетаційного періоду та гідрологічного режиму річки (тривалості та інтенсивності повеней).

Причини зміни чисельності

Рідкість екоотопів відповідного типу, руйнування природних екоотопів, зокрема, суцільне вирубування, осушення заплавних екосистем.

Умови місцезростання

Трапляється у низинних заплавних дубово-ясеневих лісах у межах 100–140 м н.р.м. на лучно-буроземних і дерново-буроземних ґрунтах з різним ступенем оглеєння. Нале-

жить до складу асоціацій *Fraxino pannonicae-Ulmetum*, *Carici remotae-Fraxinetum*, *Fraxino pannonicae-Carpinetum*, а інколи *Fraxino angustifoliae-Alnetum glutinosae* (союз *Alnion incanae* кл. *Quercu-Fagetea*) та *Salici-Populetum* (кл. *Salicetea purpureae*). Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина (3,5) 10–30 (45) см заввишки. Кореневище коротке. Стеблові листки яйцеподібно-ланцетні або ланцетні. Суцвіття 1,5–12,5 см завдовжки, складається, переважно, з 2–15 (інколи 20) квіток. Квіти біло-зеленуваті або жовтувато-зеленуваті. Цвіте у липні–серпні, інколи до середини вересня, плодоносить у серпні-жовтні. Розмножується насінням і вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в заповідному ур. «Боржава», пам'ятці природи загальнодержавного значення «Атак» та в орнітологічному заказнику загальнодержавного значення «Великодоброньський» загальною площею понад 2000 га (Закарпатська обл.). Проте більшість локалітетів є поза межами цих об'єктів. Потребує проведення відповідних охоронних заходів у всіх місцях наявності виду, пошуку нових оселищ, уточнення поширення виду в Україні. Доцільно культивувати у ботанічних садах, проводити моніторинг популяцій та пошуку нових оселищ. Заборонено збирання рослин, вирубування лісів, порушення умов гідрологічного режиму, осушення ділянок.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Bernacki, 2001; Procházka, Rydlo, Potůček, 1999.

Автор: Б.Г. Проць
Фото: Б.Г. Проць

